

УДК 796.015.136:796.8

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В СПОРТИВНИХ ЄДИНОБОРСТВАХ

Юрій БРИСКІН¹, Ольга ЗАДОРЖНА²,
Мар'ян ПІТИН³, Ігор КУКУРУДЗЯК⁴

Львівський державний університет фізичної культури,
м. Львів, Україна,

e-mail: ozadorozhna@ukr.net

ORCID: ¹0000-0001-6375-9872, ²0000-0001-6318-1660,

³0000-0002-3537-4745, ⁴0000-0002-8080-7255

Анотація. Актуальність теми дослідження полягала в тому, що сучасний розвиток спортивних єдиноборств вимагає упровадження у навчально-тренувальний процес нових напрямів для удосконалення тактичної майстерності спортсменів як фактора успішної реалізації індивідуальних можливостей в окремих змагальних ситуаціях, поєдинках та змаганнях.

Метою дослідження є аналіз особливостей реалізації напрямів тактичної підготовки у спортивних єдиноборствах.

Методи дослідження містили метод теоретичного аналізу, узагальнення даних літератури та інтернету.

Результати роботи полягали у визначенні особливостей реалізації напрямів тактичної підготовки у спортивних єдиноборствах. Установлено, що реалізація тактичної підготовки у різних видах спортивних єдиноборств відбувається за традиційними напрямками, відображеними у фундаментальних джерелах. Ці напрями охоплюють оволодіння основними елементами, прийомами, варіантами тактичних дій; удосконалення тактичного мислення; вивчення інформації, необхідної для практичної реалізації тактичної підготовленості; практичну реалізацію тактичної підготовленості. Однак алгоритми реалізації кожного напрямку в деяких спортивних єдиноборствах та підходи до їх розроблення відрізняються. Установлено, що, попри значне представлення тактичної підготовки у наукових дослідженнях, у спортивних єдиноборствах не враховано важливого компонента персоналіфікованої частини системи підготовки (тренер) при плануванні, здійсненні та контролі цього розділу.

Ключові слова: спортивні єдиноборства, тактична підготовка, напрями, тактична майстерність, тактичне мислення.

ACTUAL DIRECTIONS OF TACTICAL TRAINING IN MARTIAL SPORTS

Yuriy BRISKIN¹, Olha ZADOROZHNA²,
Maryan PITYN³, Igor KUKURUDZIAK⁴

Lviv State University of Physical Culture, Lviv, Ukraine,

e-mail: ozadorozhna@ukr.net

ORCID: ¹0000-0001-6375-9872, ²0000-0001-6318-1660,

³0000-0002-3537-4745, ⁴0000-0002-8080-7255

Abstract. *The relevance of the research topic* was that the modern development of martial arts requires the introduction of new areas of improvement for the tactical skill of athletes as a factor in the successful implementation of individual opportunities in certain competitive situations, matches and competitions in the training process of the training process.

The purpose of the study was to analyze the peculiarities of the implementation of tactical training in martial arts.

Methods of the study included the method of theoretical analysis, generalization of literature data and the Internet.

The results of the work consisted in determining the peculiarities of realization of tactical training in sports martial arts. It was found that modern scientific and methodological researches within tactical training in sports, in combination with traditional means and methods, open up new perspectives both to athletes and to the coaching staff.

It was also established that the implementation of tactical training in various martial arts is carried out according to the traditional directions reflected in the fundamental sources. These areas include studying the basic elements, techniques, variants of tactical actions; improving tactical thinking; study of the information necessary for practical implementation of tactical readiness; practical implementation of tactical readiness. However, the algorithms for implementing each direction in particular martial arts and approaches to their development are different.

It has been established that in spite of the significant presentation of tactical training in scientific research, in the martial arts, an important component of the personified part of the training system (trainer) was not taken into account in the planning, implementation and control of this section.

It was established that tactical training at different stages of long-term development should be implemented accordingly to the specifics of competitive activity, rules of competitions and athlete's age. Thus, at the early stages of training athletes can study the relevant theoretical material (even with a slight advance), but from the stage of specialized basic training lay the foundations of the formation of an individual style of competitive activity.

It was determined that the modern classification of styles takes into account mainly the peculiarities of competitive styles, based on the analysis of its indicators only in the individual matches. At the same time, in various martial arts, with each passing year, the prestige of team competitions increases so the significance of achievements in the international arena is precisely in team standings. However, the formation of tactical readiness for participation in team competitions as a particular direction of tactical improvement in martial arts hasn't been reflected in the scientific literature.

Keywords: martial arts, tactical training, directions, tactical preparedness, tactical thinking.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Поява нових форм та умов функціонування спорту в суспільстві, розроблення та популяризація новітніх засобів комунікації у системі багаторічного удосконалення спортсменів вимагають постійного пошуку нових напрямів удосконалення підготовленості [1, 12, 24]. З огляду на специфіку змагальної діяльності в спортивних єдиноборствах, В. В. Гожин [2] вважає одним із головних принципів підготовки спортсменів з орієнтацією на досягнення високих результатів акцентований розвиток технічної та тактичної майстерності. При цьому інші сторони підготовленості виконують функцію підґрунтя та допомагають конкретизувати способи реалізації педагогічних установок [24].

Сучасні науково-методичні розробки в межах тактичної підготовки у спортивних єдиноборствах у поєднанні з традиційними засобами та методами відкривають нові перспективи як перед спортсменами, так і перед тренерським штабом. Ураховуючи загострення конкуренції на міжнародній спортивній арені та зростання кількості змагань протягом річного макроциклу, посилюється значущість якісного науково-методичного забезпечення саме цього розділу підготовки спортсменів-єдиноборців [1,

15, 23]. З огляду на це зростає актуальність використання науково-обґрунтованих рекомендацій щодо різних засобів, методів та напрямів у межах тактичної підготовки спортсменів-єдиноборців, які б дали змогу підвищити результативність їхньої змагальної діяльності на різних етапах багаторічного удосконалення [3, 12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Основи тактичної підготовки в спорті закладено ще в другій половині ХХ століття. Сучасна теорія та практика різних видів спорту свідчить про спадкоємність традицій тактичної підготовки, які реалізують у відповідних напрямках. Загальноприйнятими вважають такі напрями тактичного удосконалення:

- вивчення сутності та основних теоретико-методичних положень спортивної тактики;
- оволодіння основними елементами, прийомами, варіантами тактичних дій;
- удосконалення тактичного мислення;
- вивчення інформації, необхідної для практичної реалізації тактичної підготовленості;
- практична реалізація тактичної підготовленості [5, 11, 12, 19].

Зазначено, що тактична підготовка спортсменів у межах кожного з цих напрямів має свою специфі-

ку, відображену у відповідних завданнях, засобах і методах [6, 7, 13, 20]. Однак для всіх видів спорту простежується пряма залежність спортивної тактики, структури і рівня тактичної підготовленості від рівня технічної підготовленості, розвитку найважливіших фізичних якостей (швидкісно-силових, витривалості, гнучкості, спритності, функціональних можливостей найважливіших систем організму, рівня та особливостей психологічної підготовленості спортсменів) [11, 18, 21]. Проте аналіз наукової і методичної літератури щодо тактичної підготовки вказав на диспропорцію досліджень, присвячених деяким її напрямам.

Зв'язок із науковими темами та планами. Дослідження виконано відповідно до теми «Теоретико-методичні основи управління тренувальним процесом та змагальною діяльністю в олімпійському, професійному та адаптивному спорті» (номер державної реєстрації 0116U 003167) на 2016–2020 рр. плану науково-дослідної роботи Львівського державного університету фізичної культури.

Мета – проаналізувати особливості реалізації напрямів тактичної підготовки у спортивних єдиноборствах.

Методи та організація дослідження. Для з'ясування проблемного поля обраної теми, визначення об'єкта, предмета, мети та обґрунтування отриманих результатів використано метод теоретичного аналізу, узагальнення даних літератури та інтернету.

Результати дослідження. Під час дослідження проаналізовано традиційні напрями тактичної підготовки у спортивних єдиноборствах, відображені у фундаментальних джерелах, та сучасні розробки в межах кожного з них.

Завдяки аналізу особливостей напряму тактичної підготовки, що полягає в *оволодінні основними елементами, прийомами, варіантами тактичних дій*, можна ствердити, що на думку більшості фахівців з фехтування, цей напрям тактичної підготовки потрібно реалізовувати відповідно до узагальненого алгоритму [2, 3, 5, 7, 9]. Однак певні методичні прийоми можуть мати відмінності, зумовлені специфікою змагальної діяльності у фехтуванні на різних видах зброї [9, 13, 15, 20]. Вони полягають у використанні різних обсягів атакуючих та захисних дій (спортсменами-шаблістами та рапіристами з одного боку та шпажистами – з другого), різних поєднань підготовчих дій, типових дистанцій, положень зброї та тривалості поєдинків.

У теорії та практиці фехтування узагальнена послідовність оволодіння основними елементами, прийомами, варіантами тактичних дій охоплює такі етапи:

- засвоєння тактичної сутності дій нападу, оборони та підготовчих дій (оволодіння реалізацією типових тактичних завдань для застосування різновидів дій; розширення арсеналу засобів; розширення обсягу засобів нападу та оборони для застосування в певних бойових ситуаціях);
  - раціональний добір засобів нападу, захисту та підготовчих дій передбачає оволодіння кількома діями різної тактичної сутності. Зокрема, йдеться про засвоєння більш широкого кола засобів тактичної підготовки, ніж того вимагає конкретний поєдинок або змагання загалом. Науковець Д. А. Тишлер наголошує, що спортсменові ліпше засвоїти по одній атакуючій, захисній та підготовчій дії, ніж три різновиди контратакуючих. Так само, вивчаючи підготовчі дії, тренер має брати до уваги арсенал дій спортсменів, який він може однаково ефективно застосувати в поєдинках із різними суперниками [18, 21];
  - засвоєння тактичної сутності бойових ситуацій охоплює вивчення їх типових різновидів, складу і засобів реалізації намірів, а також найбільш ефективних способів розв'язання аналогічних тактичних проблем. Типовими різновидами ситуацій автори вважають протидію суперникові, який наближується; відступає; застосовує різні підготовчі дії зброєю; застосовує різні підготовчі дії при нерухомій зброї (різновиди переміщень); тримає зброю у типовому положенні (позиції) [13, 18, 20, 21].
- Однак Л. Г. Рижкова стверджує, що, використовуючи вказаний алгоритм, потрібно враховувати пріоритетність окремих тактичних прийомів та дій, притаманних різним видам фехтування [14]. На думку автора, така пріоритетність відображається у змісті спеціалізованих рухів та тактичних установках на застосування дій. Останні охоплюють способи досягнення результативності дій у сутичках (уколом або ударом); уражувану поверхню учасників бою; конструкцію спортивного інвентаря; технологічні основи визначення переможця в сутичках при взаємних спробах завдання уколів/ударів згідно з правилами змагань.
- У дослідженнях Л. Г. Рижкової було проаналізовано особливості тактики ведення поєдинків у різних видах фехтування. Зокрема, установлено, що поєдинки на рапірах відрізняються високою значущістю дій і намірів, спрямованих на проникнення клинка в атаки (відповідях) через захисний бар'єр суперника; високою ефективністю протидій клинком у двоактних (багатоактних) сутичках; передумовами для різноманітності захисних дій клинком (невелика уражувана поверхня та невелика

лика вага клинка і гарди); умовними критеріями випередження атак і відповідей через візуальну оцінку арбітрів у ситуаціях із взаємними спробами завдання уколу (удару) [14, 15].

Водночас тактика фехтування на шаблях характеризується значно вищою результативністю атак стосовно протидій атакам; широкими можливостями для ефективного застосування атак із вибором сектора завдання удару і відбиття атак із вибором сторони рухів клинком; високою ефективністю контратак ударом в озброєну руку через регламент випередження – 0,120 секунди при взаємних спробах завдання ударів (уколів); переважним застосуванням ударів щодо уколів через можливість результативного виконання з різних сторін і при змінах дистанцій у сутичках [15, 16].

Специфіка тактики фехтування на шпагах полягає в ефективності і спрощеності оборонної моделі ведення бою при зіставленні з наступальною; результативності контратак і повторних уколів при зіставленні з атаками і контрзахистами з контрвідповіддю через регламент 0,40–0,50 секунди при взаємних спробах завдання уколів; ефективності вичікувальної і позиційної моделей ведення боїв; переважному застосуванні уколів в озброєну руку відносно уколів у тулуб, маску й стопу [14, 20, 21].

Удосконалення тактичного мислення. Тактика змагальної діяльності у спортивних єдиноборствах передбачає виконання розумових операцій, що виражаються в тактичному задумі, і практичних дій, що забезпечують реалізацію цього задуму. На думку В. М. Платонова, ці компоненти є взаємозалежними, оскільки навіть найефективніші тактичні моделі не можуть бути повністю реалізовані, якщо рівень підготовленості спортсмена є недостатнім для цього [12].

Згідно з фундаментальними джерелами [5, 12], цей компонент тактичної майстерності ґрунтується на розвитку таких умінь: швидко сприймати, адекватно усвідомлювати й аналізувати змагальні ситуації; швидко і точно оцінювати ситуацію та ухвалювати рішення відповідно до умов і рівня підготовленості; передбачати дії суперника (партнера по команді); рефлексивно відображати свої дії відповідно до цілей змагань і завдання конкретної змагальної ситуації.

Аналіз наукової і методичної літератури вказав на наявність протиріччя при формуванні тактичного мислення на різних етапах багаторічного удосконалення. Більшість фахівців акцентують увагу на тому, що завдання, які ставлять перед спортсменом, не мають виходити за межі його вікових можливостей, зокрема здатності оперувати великими масивами даних, аналізувати та інтерпретувати їх в умовах дефіциту часу та

простору, характерних для змагальної діяльності у спортивних єдиноборствах [12, 13, 19, 24]. Водночас у спортивній практиці є потреба певного випередження у засвоєнні теоретичного матеріалу, що вважається основою тактичної підготовленості як передумови формування та розвитку інших сторін підготовленості спортсменів. Зокрема це стосується етапів початкової та попередньої базової підготовки, на яких недоцільно застосовувати значні обсяги фізичних навантажень через травмонебезпечність і потенційну загрозу резервним можливостям спортсменів. Способи усунення цього протиріччя у фехтуванні висвітлено в дослідженнях Л. Г. Рижкової [14, 15]. Отож автор запропонувала концепцію, основою якої стала система структурно-змістовного формування тактичного мислення фехтувальників різного віку і рівня спортивної кваліфікації як педагогічна технологія. Ця система передбачала проведення тренувальних занять у певній композиції, із спрямованістю на осмислення і засвоєння спортсменами спеціальної інформації, що сформувати в них тактичні знання і вміння для ефективного ведення змагальної боротьби з урахуванням психолого-вікових особливостей та спортивно-кваліфікаційного рівня учасників навчально-тренувального процесу.

Вважаємо, що такі дані могли б бути екстрапольовані в підготовку представників інших видів спортивних єдиноборств за умов адаптації окремих положень методики до особливостей змагальної діяльності, продиктованих правилами змагань. Проте аналіз наукової і методичної літератури вказав на фрагментарність таких досліджень. Більшість досліджень, присвячених проблемам тактичного удосконалення та формування тактичного мислення в різних видах спортивних єдиноборств, зосереджено на методиках моделювання поведінки в конфліктних взаємодіях у типових ситуаціях через застосування найбільш результативних техніко-тактичних дій [2, 5, 6, 17]. Відзначимо наукову розробку В. А. Греховодова, який експериментально перевіряв методику підвищення ефективності змагальної діяльності борців на основі інформаційного забезпечення завдяки аналізові структури інформації, яка здійснює вплив на оперативну тактичну побудову поєдинку та емоційний стан учасників змагань [3]. Однак, на відміну від наукових досліджень Л. Г. Рижкової, предметом яких було вивчення спортсменами окремих розділів інформації як основи формування тактичного мислення, методику В. А. Греховодова спрямовано переважно на вибір певного варіанту техніко-тактичних дій в умовах швидкоплинної змагальної ситуації.

Вивчення сутності та основних теоретико-методичних положень спортивної тактики; вивчення інформації, необхідної для практичної реалізації тактичної підготовленості. Ці напрями тактичної підготовки широко представлено в наукових працях Л. Г. Рижкової на прикладі фехтування [15, 16]. Автор пропонує умовно розподілити тактичну інформацію щодо технологічних компонентів побудови сутичок на два блоки. До першого слід віднести оцінювання тактичної сутності обраних перед сутичкою спеціалізованих положень і рухів зброєю, а також типових бойових дій, які слід виконувати з відповідної дистанції. До другого блоку Л. Г. Рижкова рекомендує подати інформацію, що базується на результатах аналізу передбачуваних різновидів дій суперника у майбутній сутичці [Рижкова]. Водночас автор наголошує на необхідності ранжування окремих інформаційних складників, потрібних для практичної реалізації тактичної підготовленості, для спортсменів різної кваліфікації при плануванні їхнього навчально-тренувального процесу [21].

На кожному з етапів багаторічного удосконалення фехтувальників А. Д. Мовшовичі, Л. Г. Рижкова акцентують увагу на необхідності формування навичок розрізнення відмінностей між джерелами і способами оцінювання тактичної інформації. З цього погляду вибір дії та моменту для її застосування перед початком сутички має ґрунтуватися на результатах аналізу наявної інформації про наміри суперника та оцінювання ефективності дій у попередніх сутичках [10, 20]. При цьому ми підтримуємо позицію авторів щодо необхідності враховувати відмінності правил змагань у різних видах фехтування (наприклад, наявності тактичної правоти, «дійсних» та «недійсних» уколів/ударів у поєдинках на рапірах та шаблях та їх відсутність у фехтуванні на шпагах), які полягають у визначенні техніко-тактичних пріоритетів серед типових дій і, відповідно, доборі вправ для їх засвоєння під час навчально-тренувальних занять.

Одним із найпоширеніших засобів отримання інформації про наміри суперника в спортивних єдиноборствах є підготовчі дії. Вони також були предметом дослідження Л. Г. Рижкової [14, 15]. Вважаємо, що ці дані можуть бути екстрапольовані не тільки на інші види зброї у фехтуванні, а й на інші види спортивних єдиноборств.

Практична реалізація тактичної підготовленості є одним із напрямів тактичного удосконалення, що найширше висвітлюється у науково-методичній літературі, присвяченій підготовці спортсменів-єдиноборців [2, 5, 6, 8, 9]. Результатами цього напряму є створення цілісного уявлення про поєдинок; формування індивідуального

стилю ведення боротьби; своєчасне втілення рішень завдяки раціональним прийомам і діям, зважаючи на особливості суперника, середовище, суддівство, ситуацію змагання.

У цьому контексті представник спортивних єдиноборств має такі завдання:

- усвідомлювати переваги та недоліки своєї техніко-тактичної підготовленості, особливості індивідуальної манери ведення поєдинку;
- розуміти взаємозв'язки між підготовчими діями та основними засобами ведення змагальної діяльності;
- розуміти характер ініціативи в поєдинку, місце і значення таких тактичних елементів, як раптовість, маневр, своєчасність, необхідність витримки і обдуманого ризику;
- знати варіанти поведінки в різні моменти поєдинку;
- вміти проводити розминку та регулювати психічний стан;
- вміти протидіяти суперникам, що відрізняються за стилем і силами;
- мати чітке уявлення про завдання підготовки, участь в окремих змаганнях чи в окремому поєдинку, а також про можливість і реальність досягнення поставленої мети та окремих завдань [5, 11].

З цього погляду вирішального значення набувають такі показники: загальний обсяг тактики (кількість тактичних прийомів, які використовують спортсмен або команда в тренувальній і змагальній діяльності), її різнобічність (різноманітність атакуювальних, захисних, контратакуювальних прийомів та дій), раціональність (кількість результативних техніко-тактичних прийомів), ефективність (відповідність техніко-тактичних дій спортсмена його індивідуальним особливостям) [5, 11].

Оволодіння вище зазначеними вміннями повинно послідовно відбуватися на різних етапах багаторічного удосконалення. Якщо на початкових етапах підготовки спортсмени можуть засвоювати відповідний теоретичний матеріал (навіть із незначним випередженням), то від етапу спеціалізованої базової підготовки закладаються основи формування індивідуального стилю ведення змагальної боротьби [24].

Класифікація індивідуальних стилів ведення змагальної боротьби у різних видах спортивних єдиноборств має деякі відмінності, що зумовлено специфікою змагальної діяльності та правилами змагань. Відповідно, при визначенні приналежності спортсменів до конкретного стилю фахівці застосовують різні підходи. Зокрема, Б. В. Турецький пропонує для визначення індивідуального стилю змагальної діяльності враховувати такі

показники як частота та варіативність засобів нападу та оборони, середній час одного фехтувального поєдинку та характер підготовчих дій. На основі розрахунку індивідуальних коефіцієнтів активності та характеру підготовчих дій фехтувальників автор виокремив чотири стилі: маневрувально-наступальний, маневрувально-оборонний, позиційно-оборонний та позиційно-маневрувальний [20]. Натомість Д. А. Тишлер вважає, що залежно від мети застосування окремих техніко-тактичних дій фехтувальники переважно використовують два стилі [17, 20]. Перший побудований на підставі точного вибору дій, передбачення намірів та дій, широкого використання викликів, тобто пошуку або створення ситуації для найбільш простого та надійного способу досягнення перемоги в кожному поєдинку. За таких умов спортсмен є у ролі організатора поєдинку, ініціює різні ситуації. Другий варіант – застосування певного кола улюблених бойових дій, які виконують у несподівані для суперника моменти технічно бездоганно та максимально швидко, тому опонент не встигає виконати протидію.

Аналіз наукової і методичної літератури з підготовки у контактних видах єдиноборств вказав на наявність двох основних підходів до визначення приналежності спортсмена до конкретного стилю та, власне, формування цього стилю:

- психолого-фізіологічний, спрямований на вивчення психомоторних якостей індивіда відповідно до властивостей його психіки;
- функціонально-педагогічний, що передбачає визначення функціональних можливостей та морфологічних особливостей спортсмена, а також якісного і кількісного оцінювання його рухових здібностей [6, 16].

Зауважимо, що кількість стилів, характерних для аматорського та професійного боксу, різна. Зокрема, на думку більшості фахівців, можна умовно вирізнити п'ять індивідуальних стилів: «нокаутери», «темповики», «силовики», «ігровики», «універсали» [6, 16, 22]. Водночас В. І. Філімонов стверджує, що ця класифікація може бути використана для практики різних видів ударних єдиноборств, таких як кікбоксинг, хортинг, карате до та інших [22].

Попри різні підходи до класифікації індивідуальних стилів ведення змагальної боротьби, більшість фахівців зауважують, що приналежність спортсмена до певного стилю не має бути інваріативною. Залежно від умов змагальної діяльності, особливостей рівня підготовленості до конкретних змагань, настанов на поєдинок з конкретним суперником, спортсмен повинен уміти оперативно перебудувати тактику ведення бою. Це дає

підстави виокремлювати значно більшу кількість проміжних стилів змагальної діяльності.

Зазначимо, що в сучасній класифікації стилів ураховано особливості манери ведення поєдинків здебільшого на основі аналізу показників змагальної діяльності в індивідуальному заліку. При цьому в різних видах єдиноборств із кожним роком зростає престижність командних змагань та, відповідно, значущість здобутків на міжнародній арені саме в командному заліку. Однак формування тактичної підготовленості для виступу в командних змаганнях як окремих напрям тактичного удосконалення спортсменів-єдиноборців не знайшло відображення в науковій і методичній літературі.

Природно, що вказані напрями тактичної підготовки та особливості їх реалізації не є вичерпними і потребують розширення та вдосконалення відповідно до сучасних тенденцій розвитку спортивних єдиноборств і чинних правил змагань. Однією з таких тенденцій упродовж останніх років є загострення конкуренції на міжнародній арені, яка зумовлена підвищенням популярності Олімпійських ігор та чемпіонатів світу, престижності завоювання на таких змаганнях медалей найвищого ґатунку та зростанням матеріальних стимулів для спортсменів та тренерського складу. На прикладі фехтування О. М. Шевчук пояснює це тим, що кожного року відбувається розширення географії фехтування загалом. У цьому контексті важливе місце має співпраця тренерського штабу з науковцями, особливо при застосуванні сучасних інформаційних технологій [1, 23].

Окрім цього, аналіз наукової і методичної літератури засвідчив, що увага більшості фахівців у спортивних єдиноборствах прикута переважно до формування та удосконалення майстерності спортсменів. При цьому необхідність коригування системи знань, умінь та навичок тренера відповідно до сучасних тенденцій розвитку різних видів спорту, зокрема в межах тактичної підготовки, залишається поза увагою дослідників.

Перспективи подальших досліджень. Перспективи подальших досліджень полягають у аналізі особливостей реалізації, планування та контролю тактичної підготовки на різних етапах багаторічного удосконалення в спортивних єдиноборствах.

Висновки:

1. Загострення конкуренції на міжнародній спортивній арені, зростання престижності здобуття нагород найвищого ґатунку на Олімпійських іграх, чемпіонатах світу та Європи, зміни в правилах змагань ставлять нові вимоги до рівня підготовленості спортсмена та реалізації різних сторін підготовки. У цьому аспекті в спортивних

єдиноборствах посилюється значущість тактичної майстерності як фактора успішної реалізації індивідуальних можливостей у певних змагальних ситуаціях, поєдинках та змаганнях.

2. Для сучасної теорії та практики спортивних єдиноборств характерна спадкоємність традицій тактичної підготовки. Реалізація цього розділу підготовки відбувається в межах загальноприйнятих напрямів, відображених у фундаментальних джерелах. Проте у різних видах спортивних єдиноборств спостерігаємо відсутність уніфікова-

ного алгоритму реалізації тактичної підготовки на різних етапах багаторічного удосконалення.

3. У межах тактичної підготовки в спортивних єдиноборствах не враховано важливого компонента персоніфікованої частини системи підготовки (тренер) при плануванні, реалізації та контролі тактичної підготовки. Ураховуючи сучасні тенденції розвитку спортивних єдиноборств, одним із перспективних напрямів удосконалення тактичної підготовки є формування системи знань, умінь та навичок тренера.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гамалий В. Информационные технологи в технико-тактической подготовке фехтовальщиков высокой квалификации / В. Гамалий, Е. Шевчук // Спортивные игры в физическом воспитании, рекреации и спорте : материалы VIII Междунар. науч.-практ. конф. (г. Смоленск, 24–25 декабря 2013 г.). – Смоленск, 2014. – С. 248–251.
2. Гожин В. В. Взаимосвязь теоретических знаний и практических навыков конфликтного взаимодействия с соперником посредством идеомоторики / Гожин В. В., Дементьев В. Л., Лушников А. Ю. // Теория и практика физической культуры. – 2009. – № 3. – С. 49–51.
3. Греховодов В. А. Компьютерные технологии и спортивная борьба / Греховодов В. А. // Теория и практика физической культуры. – 2004. – № 6. – С. 35.
4. Ивойлов А. В. Волейбол. Техника и тактика волейбола : учеб. для пед. ин-тов. – Минск : Выш. школа, 1979. – 192 с.
5. Келлер В. С. Теоретико-методичні основи підготовки спортсменів : навч. посіб. / Келлер В. С., Платонов В. М. – Львів : Українська Спортивна Асоціація, 1992. – 269 с.
6. Кіпріч С. Теоретичний аналіз проблеми індивідуалізації і моделювання у спортивній підготовці єдиноборців / Кіпріч С., Донець О. // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фізичної культури і спорту. – Львів, 2010. – Вип. 14, т. 1. – С. 125–130.
7. Коваленко І. М. Особливості техніко-тактичної підготовки студентів дзюдоїстів відділення спортивного удосконалення / І. М. Коваленко, А. М. Ратов // Вісник Чернігів. нац. пед. ун-ту. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернігів, 2015. – Вип. 129(4). – С. 92–95.
8. Колганов С. Н. Показатели результативности атак у квалифицированных фехтовальщиков на рапирах при различиях в режимах фиксации уколов и размерах поражаемой поверхности / С. Н. Колганов // Вестник спортивной науки. – 2006. – № 3. – С. 2–5.
9. Лукіна О. Вдосконалення техніко-тактичних дій у спортивних єдиноборствах / О. Лукіна // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2014. – № 3. – С. 58–61.
10. Мовшович А. Д. Фехтование на шпагах: научные данные и спортивная тренировка / А. Д. Мовшович. – Москва : Акад. проект, 2008. – 119 с.
11. Озолин Н. Г. Современная система спортивной тренировки / Н. Г. Озолин. – Москва : Физкультура и спорт, 1970. – 479 с.
12. Платонов В. Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения: учеб. [для тренеров]: в 2 кн. – Киев: Олимп. лит., 2015. – Кн. 1. – 680 с.
13. Родионов А. В. Новые подходы в подготовке фехтовальщиков / А. В. Родионов, В. Г. Сивицкий. – Минск : Веды, 2002. – 215 с.
14. Рыжкова Л. Г. Адекватность тактических намерений и применения действий в соревновательных поединках у фехтовальщиков высшей квалификации / Рыжкова Л. Г. // Ученые записки ун-та им. П. Ф. Лесгафта. 2014. – № 7. – С. 157–165.
15. Рыжкова Л. Г. Объемы и результативность боевых действий на этапах тренировки юных фехтовальщиков на рапирах / Рыжкова Л. Г. // Детский тренер. – 2012. – № 4. – С. 63–68.
16. Рыжкова Л. Г. Эффективность применения действий в поединках фехтовальщиц, различающихся по способу управления шпагой / Рыжкова Л. Г. // Экстремальная деятельность человека. – 2015. – № 3(36). – С. 56–59.
17. Скирта О. Техніко-тактична підготовленість кікбоксерів (WPKA) в розділі орієнтал / Скирта О. // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2013. – № 3. – С. 77–81.
18. Спортивное фехтование : учеб. для вузов физической культуры / под общ. ред. Д. А. Тышлера. – Москва : Физкультура, образование и наука, 1997. – 385 с.
19. Тер-Ованесян А. А. Педагогика спорта / А. А. Тер-Ованесян. – Киев : Здоров'я, 1986. – 208 с.
20. Турецкий Б. В. Обучение фехтованию / Б. В. Турецкий. – Москва : Акад. проект, 2007. – 124 с.
21. Тышлер Д. А. Фехтование. Соревновательные технологии и методики специальной тренировки / Тышлер Д. А., Рыжкова Л. Г., Шамис В. В. – Москва : Человек, 2013. – 176 с.

22. Филимонов В. И. Теория и методика бокса / В. И. Филимонов. – Москва : Инсан, 2006. – С. 35–58.
23. Шевчук О. М. Удосконалення техніко-тактичних дій висококваліфікованих фехтувальників на шпагах з використанням комп'ютерного моделювання : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.01 / Шевчук О. М. – Київ, 2010. – 22 с.
24. Improving fencers' theoretical training based on the stage reached in their basic development / O. Zadorozhna, Yu. Briskin, A. Perederiy, M. Pityn, N. Stepanchenko // Ido movement for culture. Journal of Martial Arts Anthropology. – Vol. 18, N 2 (2018). – P. 43–47. DOI: 10.14589/ido.18.2.6

REFERENCES

1. Гамалий В, Шевчук Е. Информационные технологии в технико-тактической подготовке фехтовальщиков высокой квалификации. Спортивные игры в физическом воспитании, рекреации и спорте. Материалы VIII Междунар. науч.-практ. конф. (г. Смоленск, 24–25 декабря 2013 г.). Смоленск; 2014, с. 248–51.
2. Гожин ВВ, Дементьев ВЛ, Лушников АЮ. Взаимосвязь теоретических знаний и практических навыков конфликтного взаимодействия с соперником посредством идеомоторики. Теория и практика физической культуры. 2009;3:49–51.
3. Греховодов ВА. Компьютерные технологии и спортивная борьба. Теория и практика физической культуры. 2004; 6, с. 35.
4. Ивойлов АВ. Волейбол. Техника и тактика волейбола: учеб. для пед. ин-тов. Минск: Выш. школа; 1979. 192 с.
5. Келлер ВС, Платонов ВМ. Теоретико-методичні основи підготовки спортсменів: навч. посіб. Львів: Українська Спортивна Асоціація; 1992. 269 с.
6. Кіпріч С, Донець О. Теоретичний аналіз проблеми індивідуалізації і моделювання у спортивній підготовці єдиноборців. В: Молода спортивна наука України. Зб. наук. пр. з галузі фізичної культури і спорту. Львів; 2010;14;1, с. 125–30.
7. Коваленко ІМ, Ратов АМ. Особливості техніко-тактичної підготовки студентів дзюдоїстів відділення спортивного удосконалення. В: Вісник Чернігів. нац. пед. ун-ту. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. Чернігів; 2015;129(4), с. 92–95.
8. Колганов СН. Показатели результативности атак у квалифицированных фехтовальщиков на рапирах при различиях в режимах фиксации уколов и размерах поражаемой поверхности. Вестник спортивной науки. 2006;3:2–5.
9. Лукіна О. Вдосконалення техніко-тактичних дій у спортивних єдиноборствах. Спортивний вісник Придніпров'я. 2014;3:58–61.
10. Мовшович АД. Фехтование на шпагах: научные данные и спортивная тренировка. Москва: Акад. проект; 2008. 119 с.
11. Озолин НГ. Современная система спортивной тренировки. Москва: Физкультура и спорт; 1970. 479 с.
12. Платонов ВН. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения: учеб. [для тренеров]: в 2 кн. Киев: Олимп. лит; 2015. Книга 1. 680 с.
13. Родионов АВ, Сивицкий ВГ. Новые подходы в подготовке фехтовальщиков. Минск: Веды; 2002. 215 с.
14. Рыжкова ЛГ. Адекватность тактических намерений и применения действий в соревновательных поединках у фехтовальщиков высшей квалификации. Ученые записки ун-та им. П. Ф. Лесгафта. 2014;7:157–65.
15. Рыжкова ЛГ. Объемы и результативность боевых действий на этапах тренировки юных фехтовальщиков на рапирах. Детский тренер. 2012;4:63–8.
16. Рыжкова ЛГ. Эффективность применения действий в поединках фехтовальщиц, различающихся по способу управления шпагой. Экстремальная деятельность человека. 2015;3(36):56–9.
17. Скирта О. Техніко-тактична підготовленість кікбоксерів (WPKA) в розділі орієнтал. Спортивний вісник Придніпров'я. 2013;3:77–81.
18. Тышлер ДА, редактор. Спортивное фехтование: учеб. для вузов физической культуры. Москва: Физкультура, образование и наука; 1997. 385 с.
19. Тер-Ованесян АА. Педагогика спорта. Киев: Здоров'я; 1986. 208 с.
20. Турецкий БВ. Обучение фехтованию. Москва: Акад. проект; 2007. 124 с.
21. Тышлер ДА, Рыжкова ЛГ, Шамис ВВ. Фехтование. Соревновательные технологии и методики специальной тренировки. Москва: Человек; 2013. 176 с.
22. Филимонов В. И. Теория и методика бокса. Москва: Инсан; 2006. С. 35–58.
23. Шевчук ОМ. Удосконалення техніко-тактичних дій висококваліфікованих фехтувальників на шпагах з використанням комп'ютерного моделювання [автореферат]. Київ; 2010. 22 с.
24. Zadorozhna O, Briskin Yu, Perederiy A, Pityn M, Stepanchenko N. Improving fencers' theoretical training based on the stage reached in their basic development. Ido movement for culture. Journal of Martial Arts Anthropology. 2018; 18(2):43–7. DOI: 10.14589/ido.18.2.6

Стаття надійшла до редколегії 11.07.2018

Прийнята до друку 4.09.2018

Підписана до друку 4.09.2018